

O'ZBEKISTONDA SUV RESURSLARIDAN FOYDALANISHNING GLOBAL EKOLOGIK MUAMMOLARI

Xalmatov Misliddin Muxammadovich

University of economics and Pedagogy

"Maktabgacha ta'lim" kafedrasi kafedrasi v.b. (Ph.D) dotsenti,

E-mail: mr.kholmatov1986@mail.ru

Annotatsiya; *Mazkur maqolada O'zbekistonda suv resurslaridan foydalanish bilan bog'liq global ekologik muammolar, ularning kelib chiqish sabablari va oqibatlari tahlil qilinadi. Suv tanqisligi, iqlim o'zgarishi, transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish, suvning ifloslanishi hamda Aral Sea inqirozining ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, suv resurslarini samarali boshqarish va ulardan oqilona foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *suv resurslari, ekologik muammolar, suv tanqisligi, iqlim o'zgarishi, Orol dengizi, transchegaraviy suvlar, suv ifloslanishi, ekologik xavfsizlik, barqaror rivojlanish.*

GLOBAL ECOLOGICAL PROBLEMS OF WATER RESOURCE USE IN UZBEKISTAN

Annotation; *This article analyzes global environmental problems related to the use of water resources in Uzbekistan, their causes and consequences. Water scarcity, climate change, use of transboundary water resources, water pollution, and the ecological and socio-economic impact of the Aral Sea crisis are scientifically covered. Also, recommendations for the effective management of water resources and their rational use are developed.*

Keywords: *water resources, environmental problems, water scarcity, climate change, Aral Sea, transboundary waters, water pollution, environmental safety, sustainable development.*

ГЛОБАЛЬНЫЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация; *В данной статье анализируются глобальные экологические проблемы, связанные с использованием водных ресурсов в Узбекистане, их причины и последствия. Научно освещены вопросы нехватки воды, изменения климата, использования трансграничных водных ресурсов, загрязнения воды, а также экологические и социально-экономические последствия кризиса Аральского моря. Разработаны рекомендации по эффективному управлению водными ресурсами и их рациональному использованию.*

Ключевые слова: *водные ресурсы, экологические проблемы, нехватка воды, изменение климата, Аральское море, трансграничные воды, загрязнение воды, экологическая безопасность, устойчивое развитие.*

KIRISH

Suv insoniyat hayoti va jamiyat taraqqiyotining eng muhim tabiiy resurslaridan biri hisoblanadi. XXI asrga kelib suv resurslaridan oqilona foydalanish masalasi global ekologik muammolardan biriga aylandi. Aholi sonining ortishi, sanoat va qishloq xo'jaligining jadal rivojlanishi hamda iqlim o'zgarishlari natijasida dunyoning ko'plab hududlarida suv tanqisligi kuchaymoqda [1;2;3].

O'zbekiston qurg'oqchil iqlim mintaqasida joylashgan bo'lib, mamlakat iqtisodiyoti va aholi turmushi ko'p jihatdan suv resurslariga bog'liqdir. Respublikada mavjud suv resurslarining asosiy qismi transchegaraviy daryolar hisoblangan Amudarya va Sirdaryo havzalariga to'g'ri keladi. Shu sababli suvdan foydalanish masalasi nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va geosiyosiy ahamiyatga ham ega.

Mamlakatda suv resurslaridan foydalanish bilan bog'liq muammolar orasida suv tanqisligi, suv sifati yomonlashuvi, sug'orish tizimlaridagi yo'qotishlar, iqlim o'zgarishi va Orolbo'yi ekologik inqirozi alohida o'rin tutadi. Ushbu muammolarni ilmiy jihatdan o'rganish va samarali yechimlarni ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot davomida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik ma'lumotlarni o'rganish, ilmiy adabiyotlar tahlili hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar va ilmiy manbalarning ma'lumotlari asosida suv resurslari bilan bog'liq ekologik muammolar tahlil qilindi.

NATIJALAR

O'zbekistonda suv resurslarining umumiy tavsifi. O'zbekiston Markaziy Osiyodagi suv resurslariga nisbatan cheklangan davlatlardan biri hisoblanadi. Respublikaning suv ehtiyojlari asosan Amudaryo va Sirdaryo havzalari hisobiga qoplanadi. Mamlakatda foydalaniladigan suvning katta qismi qishloq xo'jaligi sohasiga sarflanadi.

Suv resurslari iqtisodiyotning quyidagi tarmoqlari uchun muhim ahamiyatga ega:

sug'orma dehqonchilik;

sanoat korxonalarini;

energetika;

kommunal xo'jalik;

ekologik tizimlar faoliyati.

Respublikada suv resurslarining katta qismi mamlakat hududidan tashqarida shakllanadi. Bu esa suvdan foydalanish masalasini mintaqaviy hamkorlik bilan chambarchas bog'laydi.

MUHOKAMA

Suv tanqisligi va uning ekologik oqibatlari. O'zbekiston suv tanqisligi xavfi yuqori bo'lgan davlatlar qatoriga kiradi. Suv resurslarining cheklanganligi va ularga bo'lgan talabning ortib borishi ekologik muammolarni kuchaytirmoqda.

Suv tanqisligining asosiy sabablari quyidagilar:

aholi sonining ko'payishi;

qishloq xo'jaligida suv iste'molining yuqoriligi;

eskirgan sug'orish tizimlari;

suvning katta qismi yo'qotilishi;

iqlim o'zgarishi.

Suv tanqisligi natijasida tuproq degradatsiyasi, cho'llanish jarayonlari va biologik xilma-xillikning kamayishi kuzatilmoqda. Ayniqsa, qurg'oqchil hududlarda suv yetishmovchiligi ekotizimlarning barqarorligiga jiddiy xavf tug'diradi [4;5;6].

Bundan tashqari, suv taqchilligi qishloq xo'jaligi mahsulotlari hajmiga salbiy ta'sir ko'rsatib, oziq-ovqat xavfsizligi bilan bog'liq muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

1-Rasm.Suv resurslarining cheklanganligi

Iqlim o'zgarishi va suv resurslariga ta'siri. Global iqlim o'zgarishi Markaziy Osiyo mintaqasidagi suv resurslariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Haroratning ko'tarilishi natijasida tog' muzliklarining qisqarishi kuzatilmoqda [7;8;9]. Muzliklar esa Amudaryo va Sirdaryo havzalarining asosiy suv manbalari hisoblanadi.

Iqlim o'zgarishi quyidagi salbiy oqibatlarni keltirib chiqarmoqda:

daryolar oqimining kamayishi;

qurg'oqchiliklar sonining ortishi;

suv taqsimotidagi nomutanosiblik;

qishloq xo'jaligi hosildorligining pasayishi;

ekologik tizimlarga salbiy ta'sir.

Kelajakda iqlim o'zgarishi ta'sirining kuchayishi suv tanqisligini yanada chuqurlashtirishi mumkin. Shu sababli suv resurslarini boshqarishda iqlim omillarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish muammolari. O'zbekistonning asosiy suv manbalari qo'shni davlatlar hududida shakllanadi. Shu sababli transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish mintaqadagi ekologik va siyosiy barqarorlik uchun muhim masala hisoblanadi.

Amudaryo va Sirdaryo havzalaridan foydalanishda quyidagi muammolar mavjud:

suv taqsimotidagi kelishmovchiliklar;

suv omborlarini boshqarish masalalari;

ekologik talablarning yetarlicha hisobga olinmasligi;

suv sifati yomonlashuvi.

Suv resurslaridan samarali foydalanish uchun Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish va xalqaro huquq normalariga asoslangan suv boshqaruvi tizimini takomillashtirish zarur.

O'zbekistonda suv resurslari sifati bilan bog'liq muammolar ham dolzarb hisoblanadi. Sanoat korxonalarini, qishloq xo'jaligi faoliyati va maishiy chiqindilar suv havzalarining ifloslanishiga sabab bo'lmoqda.

2-rasm. Transchegaraviy suv resurslaridan foydalanish mintaqadagi ekologik va siyosiy barqarorlik

Ayniqsa, mineral o'g'itlar va pestitsidlarning suv havzalariga tushishi ekologik muammolarni yanada kuchaytirmoqda. Suv sifatini muntazam monitoring qilish va ifloslantiruvchi manbalarni nazorat qilish ekologik xavfsizlikni ta'minlashda muhim omildir.

XULOSA

Bugungi kunda Orolbo'yi hududida ekologik vaziyatni yaxshilash maqsadida ko'plab milliy va xalqaro loyihalar amalga oshirilmogda. Qurigan dengiz tubida o'rmonzorlar barpo etish va ekologik tiklanish dasturlari muhim natijalar bermoqda. Mavjud ekologik muammolarni bartaraf etishda suv resurslarini integratsiyalashgan boshqarish tamoyillarini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Tomchilatib sug'orish va yomg'irnatib sug'orish tizimlari suv sarfini sezilarli darajada kamaytiradi. Suv sarfini nazorat qilish va boshqarishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Kanallar va sug'orish tarmoqlaridagi suv yo'qotishlarini kamaytirish muhim vazifalardan biridir. Aholining suvdan oqilona foydalanish bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish ekologik barqarorlikka xizmat qiladi.

Transchegaraviy suv resurslarini boshqarishda mintaqaviy hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish zarur. O'zbekistonda suv resurslaridan foydalanish bilan bog'liq ekologik muammolar global ahamiyatga ega bo'lib, ular mamlakatning ekologik xavfsizligi va barqaror rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Suv tanqisligi, iqlim o'zgarishi, suvning ifloslanishi, transchegaraviy suv resurslarini boshqarish hamda Orol dengizi inqirozi eng dolzarb muammolar qatoriga kiradi.

Mazkur muammolarni hal etish uchun suv resurslarini integratsiyalashgan boshqarish, suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish, ekologik monitoringni kuchaytirish va mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish zarur. Suv resurslaridan oqilona foydalanish kelajak avlodlar uchun ekologik barqaror muhitni saqlashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations. World Water Development Report. New York, 2024.
2. World Bank. Water Security in Central Asia. Washington, DC.
3. Food and Agriculture Organization. Water Resources Management Report. Rome, 2023.
4. United Nations Environment Programme. Global Environment Outlook. Nairobi, 2023.
5. O'zbekiston Respublikasi Suv kodeksi. Toshkent.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining suv xo'jaligini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
7. Orolbo'yi mintaqasini rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar to'plami. Toshkent.
8. Markaziy Osiyoda transchegaraviy suv resurslarini boshqarish masalalari. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari.
9. International Fund for Saving the Aral Sea. Aral Sea Basin Program Reports.